

Đorđe Kuburić

U SPOMEN ZORANU ĐERIĆU

Sa Zoranom sam se poslednji put čuo desetak dana pre nego što je preminuo. Ništa, ali baš ništa nije nagoveštavalo da će ga zli usud pogoditi. Razgovarali smo malo duže nego što je među nama uobičajeno, o svemu, a ponajviše o književnosti. Ispričao mi je štošta o svojim planovima, o aktivnostima koje će uslediti, o tome da će, najzad, u dogledno vreme da položi vozački ispit... „Mnogo hteo, mnogo započeo...” A puno toga uradio.

Objavio je oko sedamdeset i pet naslova: izdašnu pregršt pesničkih zbirki, dnevničke beleške, više književnokritičkih i esejističkih knjiga, mnoštvo antologija; priredio je i preveo nekoliko desetina knjiga, te publikovao znatan broj sineastičkih i teatroloških studija.

Ipak, bilo o čemu da je pisao, to je bilo okrunjeno poezijom. Taj Đerićev pesnički nerv bivao je – iz njegovog poetskog bića – transcendovan i u Zoranove eseje, studije, prevode. Kroz svekolike njegove knjige meandrira krv poezije i u svima njima *pesnički stanuje čovek* (Helderlin).

Premda je kao pesnik bio veoma zapažen i pre objavljivanja prve knjige, Đerić će zbirkom *Talog* (1983) zavredeti veoma serioznu percepciju. Od uvodne pesme „Nemogući”, pa do finalnog, naslovnog ciklusa, ova zbirka, svojom izbalansiranošću i zrelošću, etablira osnovne značajke Đerićevih i potonjih poetičkih pretpostavki, kao što su sintetičnost različitih poetičkih postupaka i raznovrsnih asocijativnih, semantičkih i empirijskih struktura, pažljiv odnos prema formi, kao i postmodernistički model opsednutosti jezikom. Uočljive su, dalje, malarmeovska upitanost i frustriranost, rado posezanje za citatima, te projektovanje likovnih i muzičkih afiniteta u vlastiti poetički modus. Naravno, i osobeno kodiran eros, suspregnut između čednosti i putenosti; takođe, i precizna numerološka realizacija.

Ovakve principe Đerić će radikalizovati – i nadgraditi – svojim drugim oknjiženjem. *Zglob* (1985) jeste knjiga u kojoj je još doslednije sprovedena vizualizacija pesama, uz obilato korišćenje nejezičkih sredstava. Ovakav ludistički manir tada je bio oštro suprotstavljen standardnim i tradicionalnim manirima poetičkog uobličavanja i značio je Đerićevo suštastveno postmodernističko opredeljenje. Jezička slojevitost i gusta asocijativnost natkriljuju semantičku referencijalnost. Ipak, bazična – i kriптиčna – supstanca ove knjige ispoljava se kroz nerešivi dualizam čije su mnogobrojne reference upućene na kolebanje, koje bi se moglo označiti binarnom opozicijom: čistoća (duše) i prljavost (tela). Uočljive su i ozbiljne reminiscencije na antičke i ine mitove.

Treća zbirka, *Unutrašnja obeležja* (1990) svedenija je, rezolutnija i poetički čitkija od prethodnih, o čemu referiše i činjenica da je razdeljena na tek dva, i to strogo svrsishodna ciklusa. Ova knjiga suvereno zaokružuje princip egzistencijalne i ontološke neuzglobljenosti i stalne metafizičke upitanosti. Tu je Đerić asimilovao, sublimisao i doveo u red sve ono što je i ranije određivalo njegovo stihotvorenje, a bilo sklonu da se otme: eros je sapet, sumnja postojana i sveprisutna; štaviše, ona se ovde očitava kao ključni poriv, ironija više ne egzistira kao preovlađujuće opredeljenje. Jezik nije više razigran, ali i dalje beži. Prevaga objekta nad subjektom jeste bitna oznaka Đerićevog kontinuiranog postmodernističkog zrenja. Motiv drugog, još jedno poetičko određenje ovog pesnika, ovde je artikulisan prvenstveno još jednim opštim mestom Đerićeve poetike. Naime, dihotomija *prisustvo i odsustvo*, naglašenija je nego u ranijim zbirkama.

No, narečena *drugost* svoje znamenito ishodište nalazi u knjizi *Sestra*. To je taj drugi glas, o kome je pisao Oktavio Pas: „Drugi glas nije zagrobni glas: to je glas čoveka za spalog u dubini svakog čoveka.” Da, drugost, svojevrсни alter ego, ekspliciran je u pesmi „Sestra Gordona Bajrona”. Implicitno, on stanuje u celoj knjizi. Zapravo, to je hor disonantnih glasova, koji, vođen autorovim krivim perom, uspostavlja sklad, unisonost. Jer, osim što je *Sestra* knjiga o incestu i projekcija Đerićeve preovlađujuće erotske opsesije, s kojom (opsesijom) Đerić vodi mukli dijalog, dakle, knjiga tematski posve osobena – ona i svojom strukturom predstavlja nesvakidašnje, retko, jedinstveno izdanje: osim Đerićevih autorskih tekstova (koji su i inače žanrovski raznoliki: pesma, poema, radio-drama, esej, zapis), u ovoj knjizi su se smestile reči i rečenice drugih autora, koji pevaju i pričaju na istu temu. *Sestra* je prava hrestomatija, brevijar incestuoznih tekstova iz lirske, epske i dramske, pisane i usmene književnosti. Zamišljam Đerića kako je, sa neuporedivim erotskim žarom, tražio i pronalazio „sestru”, što se skrivala i bežala mu lavirintima Vavilonske biblioteke. *Sestra* je posveta incestu, raskošno skaredna i divinizujuće smerna.

Eklektizam, žanrovske raznorodnosti, akribija i princip enciklopedijske erudicije udomili su se i u knjizi *Odušak* (1994), koja je metodološki srodna *Sestri*, a poetički korespondira sa ranijim Đerićevim knjigama. Naime, ovaj pesnik je i pre neštedimice citirao, sanjario, vredno beležio, kontemplirao, pevao patetično i uzvišeno, davao sebi oduška kroz pisanje i čitanje, čitanje i pisanje.

Odušak je knjiga o duši. Meditirajući o spekulativnom aspektu ovog štiva, mnim da Đerić nije bio rukovođen hrišćanskim predanjem na osnovu kojeg duša emanira Sveti

duh, već je pre na tragu antičke *pneume*, vatre etra, pitagorejskog povezivanja kosmosa sa živim bićem, a naročito bi, mislim, bilo zanimljivo podsetiti se Jungove definicije duše kao arhetipa ženskog, anime kao projekcije nesvesnog. Duša je „ponajpre sadržaj koji pripada subjektu, ali i svetu duhova, nesvesnom”. Anima, tako, povezuje Đerića s onim Drugim, sa drugima, omogućava mu da razgovara sa duhovima, da priziva duhove Laze, Crnjanskog, Sime Sarajlije, Kodera, Bodlera. Ovakve spiritualističke seanse moraju se obavljati na groblju. Zato je Đerić obišao grobove nabrojanih – u Somboru, Novom Sadu, Parizu. Prividali su mu se na putovanjima, u Veneciji, u vozu, pentrao se na Stražilovo, da oslušne kako Branko i Crnjanski razgovaraju o lišću, svelom i opalom, o mračnim vočkama i žutim vinogradima. Laza mu je pripovedao o Veneciji, s Bajronom je pričao o Augusti, miloj seji, „Bajronovim dvojnikom koji je uz to i lepa žena”.

U ovu knjigu inegrisan je ciklus *M. Cr.*, ispevan u obličju poeme, kasnije publikovan i kao zasebno izdanje (2018). Poema je propraćena iscrpnom fusnotom, koja tekst značajno upotpunjuje i obasjava. Celina *Post scriptum* prirodno i hronološki se nastavlja na prethodno štivo. I tako dobismo jedno nesvakidašnje, poetski nadahnuto i instruktivno delo o velikom srpskom piscu.

Knjiga *Az bo vide* (2002) ponešto baštini iz *Oduška*. Nisu to tek impresije i refleksije s putovanja, niti unapred zadata formalna koherentnost (prvo himne/ode – himnode, a potom molitve). Kao i *Odušak*, i *Az bo vide* jeste knjiga o duši. U izvesnom broju pesama duša biva eksplicirana – bilo kao neposredna tema, bilo kao jedan od motiva, i to u onom denotativnom, podrazumevajućem smislu. Ipak, upravo ta dihotomija između zemaljskog i natprirodnog, kolektivnog i ličnog, svesnog i nesvesnog, stvarnog i imaginarnog, doživljenog i sanjanog – u velikoj meri nastanjuje ove pesme. U tom smislu, valja naglasiti i činjenicu da je knjiga nastajala između Lođa, gde je pesnik tada živeo, i Novog Sada, grada u kojem se pesnički formirao i iz kojeg je stekao afirmaciju, neretko i na putovanjima, u avionu, između neba i zemlje. Te vremensko-prostorne okolnosti učitavaju u tekst bitan podtekst, stvarajući jednu drugačiju kauzalnost, što je predodredilo i određen broj pesama sa tematikom sudbinske datosti. Javlja se nova aporija, nova pometnja, uzrokovana stranstvovanjem, kao što su stranstvovali i Đerićevo omiljeni Kiš, Crnjanski, Dučić, Miloš, i ini.

U zbirci *Blato* (2011) uočljiva je svedenost, referentnost, rezignacija. Bogate semantičkim diskursom i emocijama, škrte u tropima, ove pesme isijavaju *goraki talog iskustva*, ali i jednu novu osećajnost okrznutu *pogledom sa strane*. Oštrookim i blagim. Koji, iz daljine, ili pak iz blizine, svejedno, vidi ono što treba da se vidi. Uglavnom su to slike sa putovanja, trenuci mira dragoceno oteți iz gungule.

Pisanje, osim što je autopoetički, u osnovi jeste i autobiografski čin. Ova, reklo bi se, ambivalentnost projektuje se u Đerićevoj poeziji. Naporednost lirskog subjekta i realnog subjekta naročito je naglašena. Takoreći, materijalizovana. I zato su *Azbučne molitve* (2024) Zoranova, do sada, najličnija knjiga. Trebalo je da bude izmešten iz svog jezika da bi suštinski prodro u njega, da bi se neposredno stopio s njim – bez kontaminiranosti metaforom, ironijom i drugim sredstvima, koja jesu zavodljiva i efektna, ali nedo-

voljna da bi se biće spoznalo kroz jezik, ili da bi se oblikovao čitav jedan svet. Valja se, ovde, podsetiti Valerijevih znamenitih reči: nije poezija ako se opiše kiša kako pada već je pesma dobra ako u njoj kiša pada. Možda je baš zbog toga Đerić posegnuo za prapočelom – staroslovenskim, zapravo srpskoslovenskim jezičkim modelom, koji nije samo tematizovan već se, u nekim primerima javlja i u čistom vidu. I uopšte, srpsko srednjovekovno pesništvo naglašeno je prisutno i kroz osobenu formu azbučne molitve. Pesnik Zoran Đerić jeste on *jer vidi*, jeste onaj *koji vidi*, jeste onaj *koji jeste*.